

1 Ciężar dowodu

1.1 Jakie zasady obowiązują w odniesieniu do ciężaru dowodu?

Kwestie związane z dowodami oraz postępowaniem dowodowym uregulowane są w kodeksie cywilnym (6 kc) oraz kodeksie postępowania cywilnego (art. 227 – 315 kpc).

Zgodnie z artykułem 6 kc go ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Ciężar dowodu co do pewnych faktów będzie spoczywał na powodzie, co do innych na pozwanym.

1.2 Czy obowiązują zasady, które wyłączają konieczność dowodzenia niektórych faktów? W jakich przypadkach? Czy możliwe jest przedstawienie dowodu w celu obalenia szczególnego domniemania prawnego?

Wyjątki od zasady, że ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne muszą wynikać wprost z ustawy. W niektórych szczególnych wypadkach możliwe jest przerzucenie ciężaru dowodu na stronę drugą, tzw. odwrócenie ciężaru dowodu. Może to mieć miejsce w przypadku np. zniszczenia dowodów lub udaremnienia postępowania dowodowego. W orzecznictwie ukształtował się pogląd, że ilekroć jedna ze stron swoim postępowaniem spowoduje uniemożliwienie lub poważne utrudnienie wykazania okoliczności przeciwnikowi, na którym spoczywał ciężar ich udowodnienia, wówczas na tę stronę przechodzi ciężar dowodu co do tego, że okoliczności takie nie zachodziły.

Z problematyką ciężaru dowodu w sposób ścisły wiąże się instytucja domniemań prawnych. Domniemanie prawne zgodnie z art. 234 kpc jest dla sądu wiążące. Zgodnie z ogólną zasadą obalenie domniemania prawnego jest dopuszczalne.

Domniemania prawne zmieniające regułę dowodową dotyczą m.in.: dobrej lub złej wiary (art. 7 kc), urodzenia się żywego dziecka (art. 9 kc), bezprawności (art. 24 §1 kc), równości udziałów współwłaścicieli (art. 197 kc), działania dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli (art.. 527 § 3 i 529 kc), jednakowej wartości wkładów wspólników w spółce cywilnej (art. 826 § 2 kc).

1.3 Do jakiego stopnia sąd musi być przekonany o fakcie, aby oprzeć orzeczenie na istnieniu tego faktu?

Zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów (art. 233 kpc) sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału.

Sąd może oprzeć swe przekonanie jedynie na dowodach prawidłowo przeprowadzonych, z zachowaniem wymagań dotyczących źródeł dowodzenia oraz zasady bezpośredniości.

Swobodnej ocenie sądu podlega także opinia biegłych.

Kpc przewiduje ponadto instytucję uprawdopodobnienia w art. 243. Uprawdopodobnienie jest środkiem zastępczym dowodu w ścisłym znaczeniu i nie daje pewności, lecz tylko prawdopodobieństwo twierdzenia o pewnym fakcie. Regułą jest przeprowadzenie formalne dowodu, uprawdopodobnienie jest wyjątkiem, na korzyść tej strony, która powołuje się na pewien fakt. Na uprawdopodobnieniu można poprzestać w kwestiach z natury rzeczy incydentalnych i w wypadkach wyraźnie w ustawie przewidzianych.

2 Postępowanie dowodowe

Każde twierdzenie zarówno powoda, jak i pozwanego powinno być poparte dowodami.

2.1 Czy dowód przeprowadza się zawsze na podstawie wniosku strony czy sędzia w niektórych przypadkach może również przeprowadzić dowód z urzędu?

Sąd może dopuścić dowód nie powołany przez stronę, jednakże dowód ten powinien dotyczyć wyłącznie twierdzeń strony co do istotnych i spornych okoliczności faktycznych, gdyby według oceny sądu zebrany w toku sprawy materiał dowodowy nie wystarczał do jej rozstrzygnięcia (art. 232 kpc)

2.2 Co się dzieje po przyjęciu wniosku dotyczącego przeprowadzenia dowodu?

Sąd dopuszcza dowód w zasadzie na wniosek stron, gdyż to one są zobowiązane wskazać dowody potrzebne do rozstrzygnięcia sprawy. Sąd rozważa jednak, czy dopuszczenie dowodów powołanych przez strony jest wskazane i niezbędne (art. 236 kpc).

Sąd powinien wydać postanowienie dowodowe w każdym wypadku przeprowadzenia postępowania dowodowego, także wtedy, gdy dopuszcza dowód z urzędu.

Decydując o dopuszczeniu dowodu przedstawionego przez stronę procesową, sąd powinien rozważyć:

czy dany fakt ma istotne znaczenie dla sprawy (art. 227 kpc),

czy fakt ten wymaga udowodnienia (może być np. notoryjnie znany art. 228 § 1 kpc lub przyznany przez strony art. 229 kpc),

czy dany środek dowodowy nie jest w konkretnym wypadku wykluczony (np. art. 246 i 247 kpc),

czy okoliczność, na którą dowód został zgłoszony, nie została już dostatecznie wyjaśniona lub dowód został powołany wyłącznie w celu przewleczenia sprawy (art. 217 § 2 kpc).

2.3 W jakich przypadkach sąd odrzuci wniosek dowodowy strony?

Sąd odrzuci wniosek dowodowy stron jeśli dotyczy faktów nie mających istotnego znaczenia dla sprawy (art. 227 kpc), faktów powszechnie znanych, faktów przyznanych w toku postępowania przez stronę przeciwną, jeżeli przyznanie nie budzi wątpliwości, a także faktów znanych sądowi z urzędu, jednakże sąd powinien wtedy na rozprawie zwrócić na nie uwagę stron (art. 228 i 229 kpc).

Sąd może uznać za ustalone fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z innych ustalonych faktów (domniemanie faktyczne, art. 231 kpc).

2.4 Jakie wyróżnia się środki dowodowe?

dokumenty (244 -257 kpc)

Dokumentami są oświadczenia w formie pisemnej, i dzieli się na urzędowe i prywatne. Dokumenty urzędowe sporządzone w odpowiedniej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej korzystają z domniemania zgodności z prawdą tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone oraz z domniemania autentyczności pochodzenia takiego dokumentu od jego wystawcy.

zeznania świadków (258 – 277 kpc)

Nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonków stron, ich wstępnych, zstępnych i rodzeństwa oraz powinowatych w tej samej linii lub stopniu, jak również osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia. Prawo odmowy zeznań trwa po ustaniu małżeństwa lub rozwiązaniu stosunku przysposobienia.

opinia biegłych (278-291 kpc)

Opinią biegłego jest sąd o okolicznościach faktycznych, stanach lub zdarzeniach, dla których poznania i wyjaśnienia wymagany jest określony zasób wiadomości specjalnych ułatwiający sądowi właściwą ocenę faktów i rozstrzygnięcie konkretnej sprawy.

ogłędziny (292-298 kpc)

Ogłędziny polegają na bezpośrednim, zmysłowym zbadaniu przez organ sądowy właściwości lub stanu osób, miejsca czy rzeczy.

przesłuchanie stron (299-304 kpc)

Jeżeli po wyczerpaniu środków dowodowych lub w ich braku pozostały nie wyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, sąd dla wyjaśnienia tych faktów zarządzi dowód z przesłuchania stron.

Za osobę prawną sąd przesłuchuje osoby wchodzące w skład organu uprawnionego do jej reprezentowania.

Ponadto, sąd może dopuścić dowód z grupowego badania krwi, z filmu, telewizji, fotokopii, fotografii, planów, rysunków oraz płyt lub taśm dźwiękowych i innych przyrządów utrwalających albo przenoszących obrazy lub dźwięki.

2.5 Jakie metody stosuje się w celu uzyskania dowodów ze świadków i czym się one różnią od środków uzyskiwania dowodów z biegłych? Jakie obowiązują zasady w odniesieniu do składania dowodów pisemnych i ekspertyz/opinii biegłych?

Zgodnie z art. 266 kpc przed przesłuchaniem świadka uprzedza się go o prawie do odmowy zeznań i odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych zeznań. Sąd odbiera od świadka, który ma składać zeznania przyrzeczenie.

Zgodnie z art. 271 § 1 kpc świadek składa zeznanie ustnie. Zeznanie świadka, odczytuję się mu i stosownie do okoliczności na podstawie jego uwag uzupełnia.

Zasadą jest, że świadkowie jeszcze nie przesłuchani nie mogą być obecni przy przesłuchaniu innych świadków (art. 264 kpc), a świadkowie składający sprzeczne zeznania mogą zostać skonfrontowani (art. 272 kpc).

Sąd może wezwać jednego lub kilku biegłych, informując czy opinia ma być przedstawiona ustnie, czy pisemnie (art. 278 kpc). Biegły może odmówić zeznań z tych samych powodów co świadkowie (art. 280 i 261 kpc). Biegły również składa przyrzeczenie, chyba, że strony zwolnią go z tego obowiązku. Każda opinia powinna zawierać uzasadnienie (art. 285 kpc). Biegli mogą żądać wynagrodzenia za swoją pracę (art. 288 kpc).

2.6 Czy istnieją silniejsze i słabsze środki dowodowe?

Brak jest podstaw do przyjęcia formalnej hierarchii środków dowodowych z punktu widzenia ich wiarygodności i mocy w oderwaniu od konkretnego stanu faktycznego. Zasadą jest, że sąd dokonuje oceny dowodów według uznania (art. 233 kpc). W swej ocenie powinien brać pod uwagę zasadę z art. 246 i 247 kpc, o wyższości dowodu z dokumentu nad dowodem z przesłuchania świadków lub stron.

2.7 Czy udowodnienie określonych faktów wymaga oznaczonych środków dowodowych?

Niektóre z czynności prawnych wymagają odpowiedniej formy, a obowiązek takiej formy szczególnej może wprowadzić ustawa albo umowa stron. Istota formy pisemnej do celów dowodowych z art. 74 § 1 kc (*ad probationem*) polega na tym, że w razie niezastosowania się do wymagania ustawy lub umowy obciąża osobę, która nie dokonała czynności w formie właściwej, ujemnymi następstwami o charakterze procesowym — są nimi ograniczenia w możliwości przeprowadzenia dowodów.

2.8 Czy świadkowie są zobowiązani przepisami prawa do zeznawania?

Zasadą jest, że nikt nie może odmawiać zeznań w charakterze świadka. Złożenie zeznań jest bowiem obowiązkiem ustawowym. Na obowiązek ten składają się trzy powinności:

obowiązek osobistego stawiennictwa w sądzie w wyznaczonym terminie,

obowiązek składania zeznań,

obowiązek złożenia przyrzeczenia.

2.9 W jakich przypadkach mogą odmówić składania zeznań?

Ustawa przewiduje jednak pewne odstępstwa od zasady, że nikt nie może odmówić składania zeznań w art. 261 kpc, na mocy którego małżonkowie stron, wstępni, zstępni, rodzeństwo oraz powinowaci w tej samej linii lub stopniu, jak również osoby pozostające ze stronami w stosunku przysposobienia mają prawo do odmowy zeznań. Prawo odmowy zeznań trwa także po ustaniu małżeństwa lub rozwiązaniu stosunku przysposobienia.

Odmowa zeznań nie jest dopuszczalna w sprawach o prawa stanu, z wyjątkiem spraw o rozwód.

O prawie odmowy zeznań, jak i odmowy odpowiedzi na zadane pytania sąd powinien uprzedzić świadka przed jego przesłuchaniem. Okoliczności odmowy zeznań (sformułowane na piśmie lub przedstawione ustnie z powołaniem się na ustawowe przyczyny) podlegają sprawdzeniu przez sąd.

Oświadczenie o skorzystaniu z prawa odmowy zeznań może być odwołane. Po złożeniu zeznań świadek, jednak nie może już skorzystać z prawa ich odmowy, chyba że nie został uprzednio pouczone o prawie odmowy zeznań.

Świadek może również odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie mogłoby narazić jego lub jego bliskich (małżonków, wstępnych, zstępnych, rodzeństwa, powinowatych w tej samej linii lub stopniu, osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia) na odpowiedzialność karną, hańbę lub dotkliwą i bezpośrednią szkodę majątkową albo jeżeli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Przeważa pogląd, że pojęcie osób bliskich nie rozciąga się na osoby faktycznie pozostające we wspólnym pożyciu (konkubinat).

Duchowny może odmówić zeznań co do faktów powierzonych mu na spowiedzi.

Każdy obowiązany jest przedstawić na zarządzenie sądu w oznaczonym terminie i miejscu dokument znajdujący się w jego posiadaniu i stanowiący dowód faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy, chyba że dokument zawiera informacje niejawne. Od powyższego obowiązku może uchylić się ten, kto co do okoliczności objętych treścią dokumentu mógłby jako świadek odmówić zeznania albo kto posiada dokument w imieniu osoby trzeciej, która mogłaby z takich samych przyczyn sprzeciwić się przedstawieniu dokumentu. Jednakże i wówczas nie można odmówić przedstawienia dokumentu, gdy jego posiadacz lub osoba trzecia obowiązani są do tego względem chociażby jednej ze stron albo gdy dokument wystawiony jest w interesie strony, która żąda przeprowadzenia dowodu. Strona nie może ponadto odmówić przedstawienia dokumentu, jeżeli szkoda, na którą byłaby przez to narażona, polega na przegraniu procesu (art. 248 kpc).

2.10 Czy osoba, która odmawia złożenia zeznań, może być ukarana lub zmuszona do zeznawania?

W przypadku nieuzasadnionej odmowy zeznań lub przyrzeczenia sąd, po wysłuchaniu obecnych stron co do zasadności odmowy, skazuje świadka na grzywnę (art. 274 kpc).

Niezależnie od powyższej grzywny sąd może nakazać aresztowanie świadka na czas nie przekraczający tygodnia. Sąd uchyla areszt, jeżeli świadek złoży zeznanie lub przyrzeczenie albo jeżeli sprawę ukończono w instancji, w której dowód z tego świadka został dopuszczony (art. 276 kpc).

2.11 Czy przewiduje się, że od niektórych osób nie można uzyskać dowodów?

Sąd z urzędu powinien nie dopuścić do zeznań osoby niezdolnej do spostrzegania lub komunikowania swych spostrzeżeń. Ustąpienie przyczyn powodujących tę niemożność może prowadzić do uchylenia zakazu przesłuchania. Sam fakt leczenia psychiatrycznego bądź ubezwłasnowolnienia nie może automatycznie przesądzać o niewiarygodności zeznań (art. 259 kpc).

Ustawa nie wprowadza granicy wieku od którego uznaje się, że dziecko posiada możliwość postrzegania lub komunikowania spostrzeżeń. Możliwość przesłuchania dziecka, zatem zależy od jego indywidualnych zdolności oraz stopnia rozwoju. W przypadku postępowania w sprawach małżeńskich ustawa wprowadza ograniczenia przesłuchiwanie w charakterze świadka co do małoletnich, którzy nie ukończyli lat trzynastu oraz zstępnych stron, którzy nie ukończyli lat siedemnastu (art. 430 kpc).

Z art. 259 kpc wynika ogólna zasada, że nikt nie może być przesłuchany w tej samej sprawie raz jako świadek, a raz jako strona procesowa. Przedstawiciel ustawowy strony może, zatem być przesłuchany w ramach przesłuchania stron. Pełnomocnik natomiast może być przesłuchany w charakterze świadka, z tym że powinien się w takiej sytuacji zrzec pełnomocnictwa.

Świadkiem nie może być również interwenient uboczny (art. 81 kpc).

Wojskowi i urzędnicy niezwolnieni od zachowania w tajemnicy informacji niejawnych klauzuli "zastrzeżone" lub "poufne", jeżeli ich zeznanie miałyby być połączone z jej naruszeniem nie mogą składać zeznań, chyba że zostaną zwolnieni z tajemnicy służbowej.

Mediator nie może być świadkiem co do faktów, o których dowiedział się w związku z prowadzeniem mediacji, chyba że strony zwolnią go z obowiązku zachowania tajemnicy mediacji (art. 2591 kpc).

2.12 Jaką rolę odgrywa sędzia i strony w przesłuchaniu świadka? W jakich warunkach można przesłuchać świadka w trybie wideokonferencji lub za pośrednictwem innych środków technicznych?

Przesłuchanie świadka prowadzi sąd. W niektórych przypadkach sąd może zlecić przesłuchanie sędziemu wyznaczonemu (art. 235 kpc). Jeżeli charakter dowodu się temu nie sprzeciwia, sąd orzekający może postanowić, że jego przeprowadzenie nastąpi przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość.

Strony mają prawo być obecne w trakcie przesłuchania świadków i mogą zadawać im pytania.

Świadkowie mogą być przesłuchiwanie za pomocą wideokonferencji lub telekonferencji (art. 10 § 4 Rozporządzenia Rady (WE) 1206/2001 w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych).

3 Ocena dowodów

Co do zasady dowodem może być wszystko co zmierza do ustalenia okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. K.p.c. nie zawiera ogólnego zakazu wykorzystywania w postępowaniu cywilnym dowodów uzyskanych w sposób sprzeczny z prawem. Analiza przepisów Konstytucji, poszczególnych przepisów kodeksu cywilnego i k.p.c., ustawy o ochronie informacji niejawnych oraz umów międzynarodowych, ratyfikowanych przez Polskę, uzasadnia jednak tezę o niedopuszczalności wykorzystywania w postępowaniu cywilnym dowodów uzyskanych w sposób nielegalny.

3.1 Czy istnieją ograniczenia nałożone na sąd dotyczące uwzględniania przez sąd w orzeczeniu dowodów, które zostały zebrane przez stronę niezgodnie z prawem?

W postępowaniu cywilnym za niedopuszczalne należy uznać wykorzystanie dowodów uzyskanych w sposób skutkujący naruszeniem i tym samym pozbawieniem osoby możliwości korzystania z prawa do wolności myśli, słowa, do intymności i do wolności osobistej. Za nielegalne uznaje się dowody uzyskane na skutek podstępu oraz uzyskane za pomocą obietnicy, której spełnienie stanowiłoby naruszenie prawa np. udzielenie korzyści majątkowej w zamian za zainstalowanie podsłuchu.

Art. 403 § 1 pkt 2 kpc stanowi, że wyrok uzyskany za pomocą przestępstwa może pociągać za sobą wznowienie postępowania. Żądanie przewidziane w art. 403 § 1 pkt 2 kpc jest możliwe tylko wówczas, gdy fakt jego popełnienia zostanie stwierdzony prawomocnym wyrokiem skazującym. Wyrok musi być prawomocny, aby dawał gwarancję trwałości podstawy wznowienia. Odpis wyroku należy dołączyć do skargi o wznowienie postępowania.

3.2 Czy moje oświadczenie, jako strony w sprawie, uznaje się za dowód?

Jeśli po wyczerpaniu środków dowodowych lub ich braku pozostały nie wyjaśnione fakty, będące istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, wówczas sąd może przesłuchać strony (art. 299 kpc).

Ostatnia aktualizacja: 28/02/2017

Za wersję tej strony w języku danego kraju odpowiada właściwy punkt kontaktowy Europejskiej Sieci Sądowej (EJN). Tłumaczenie zostało wykonane przez służby Komisji Europejskiej. Jeżeli właściwy organ krajowy wprowadził jakieś zmiany w wersji oryginalnej, mogły one jeszcze nie zostać uwzględnione w tłumaczeniu. ESS ani Komisja Europejska nie ponoszą odpowiedzialności za wszelkie informacje, dane lub odniesienia zawarte w tym dokumencie.

Informacje na temat przepisów dotyczących praw autorskich, które obowiązują w państwie członkowskim odpowiedzialnym za niniejszą stronę, znajdują się w informacji prawnej.